

ZAMONAVIY PSIXOLOGIYADA “MEN” KONSEPSIYASI ASOSIY DASTUR SIFATIDA

Ro'zmetova Mehriyo Nuraddin qizi

Urganch davlat universiteti o'qituvchisi

E-mail: ruzmetovamexriyo.01@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy psixologiyada “Men” konsepsiyasining mohiyati, uning shakllanish mexanizmlari va shaxs rivojlanishidagi oʻrni ilmiy jihatdan tahlil etiladi. “Men” tizimi inson psixikasining boshqaruv markazi sifatida koʻrib, oʻzini anglash, oʻzini baholash hamda ijtimoiy moslashuv jarayonlaridagi funksiyalari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy psixologik yoʻnalishlarda “Men” konsepsiyasining turli talqinlari qiyosiy tahlil qilinadi.

Аннотация: В статье научно анализируется сущность понятия «Я» в современной психологии, механизмы его формирования и роль в развитии личности. Система «Я» рассматривается как центр управления психикой человека, освещаются её функции в процессах самосознания, самооценки и социальной адаптации. Также проводится сравнительный анализ различных трактовок понятия «Я» в современных психологических направлениях.

Abstract: This article scientifically analyzes the essence of the concept of "I" in modern psychology, the mechanisms of its formation and its role in the development of the individual. The "I" system is considered as the control center of the human psyche, and its functions in the processes of self-awareness, self-evaluation and social adaptation are highlighted. Also, various interpretations of the concept of "Me" in modern psychological directions are comparatively analyzed.

Kalit soʻzlar: “Men” konsepsiyasi, shaxs, oʻzini anglash, identifikatsiya, oʻz-oʻzini boshqarish, zamonaviy psixologiya.

Ключевые слова: концепция «Я», личность, самосознание, идентификация, самоменеджмент, современная психология.

Keywords: "Me" concept, personality, self-awareness, identification, self-management, modern psychology.

KIRISH

Mamlakatimiz Prezidenti taʼkidlaganidek “Islohot- islohot uchun emas, inson uchun”. Inson shaxsining psixologik tuzilishini oʻrganish psixologiya fanining eng murakkab va dolzarb yoʻnalishlaridan biridir. Shaxsning ruhiy dunyosini toʻliq tushunish uchun inson oʻzini qanday idrok etishi, oʻzini kim deb bilishi va oʻz hayotini qanday boshqarishi masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan “Men” konsepsiyasi zamonaviy psixologiyada markaziy oʻrinni egallaydi. “Men” – bu

insonning o'zini ongli ravishda idrok etish qobiliyati, ya'ni insonning "men kimman?", "men qandayman?" degan savollarga javob topish jarayonidir. Psixologiya fanida shaxs (individuum) tushunchasi eng markaziy va murakkab kategoriyalardan biri hisoblanadi. Insonni biologik mavjudot sifatida emas, balki ijtimoiy va ruhiy jihatdan shakllangan, o'ziga xos xulq-atvori, dunyoqarashi, qadriyatlari, motivlari va his-tuyg'ulari tizimiga ega mavjudot sifatida o'rganish — shaxs psixologiyasining asosiy maqsadidir. Shaxs insonning jamiytdagi o'rnini, o'zini anglashi va ijtimoiy munosabatlar jarayonida namoyon bo'luvchi ichki dunyosini ifodalaydi.

TADQIQOT METODIKASI

1. "Men" konsepsiyasining nazariy asoslari

Psixologiyada "Men" tushunchasi ilk bor Uilyam Jeyms tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. U inson ongini ikki qismga – faol sub'ekt (I) va tajriba ob'ekti (Me) sifatida ajratgan. Keyinchalik Zigmund Freydning psixoanalitik nazariyasida "Ego" tushunchasi insonning ongli faoliyatini ifodalovchi markaz sifatida qaralgan. "Ego" – bu "Id" (instinktiv ehtiyojlar) va "Superego" (axloqiy qadriyatlar) o'rtasida muvozanatni saqlovchi tizimdir. Gumanistik psixologiya vakillari – A. Maslou, K. Rojers va boshqalar "Men"ni insonning o'zini ro'yobga chiqarish (self-actualization) markazi sifatida talqin qilganlar. Ularning fikricha, inson o'z ichki "Men" obrazini shakllantirish orqali hayotdagi yo'lini belgilaydi.

2. "Men" konsepsiyasining psixologik tuzilmasi va shakllanish omillari

Zamonaviy psixologiyada "Men" konsepsiyasi murakkab tizim sifatida qaraladi. U uch asosiy komponentni o'z ichiga oladi: (1) Kognitiv – o'zini bilish va anglash; (2) Emotsional – o'zini baholash va his qilish; (3) Irodaviy – o'zini boshqarish va qaror qabul qilish. Shaxsning "Men" tizimi bola davridan boshlab ijtimoiy muhit, oila, madaniyat va ta'lim orqali shakllanadi. Masalan, ota-onaning bola bilan muloqoti, uning fikrini qadrlashi yoki e'tiborsizlik ko'rsatishi "Men" obrazining ijobiy yoki salbiy yo'nalishda rivojlanishiga ta'sir qiladi.

3. "Men" konsepsiyasi – shaxsning ruhiy dasturi sifatida

"Men" konsepsiyasi shaxsning ruhiy dasturi sifatida insonning ichki faoliyatini boshqaruvchi markazdir. U orqali inson o'z hayotiy maqsadlarini belgilaydi, xatti-harakatlarini nazorat qiladi va ijtimoiy munosabatlarda o'z o'rnini topadi. Bu jarayon ongli refleksiya, o'zini tahlil qilish va o'ziga baho berish kabi mexanizmlar orqali amalga oshadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, barqaror va ijobiy "Men" konsepsiyasiga ega shaxslar stressga chidamli, muloqotda ochiq va moslashuvchan bo'ladilar.

4. Zamonaviy psixologik yondashuvlarda "Men" konsepsiyasi talqini

Hozirgi davrda "Men" konsepsiyasi turli psixologik maktablarda turlicha talqin qilinadi. Kognitiv psixologiyada "Men" – bu shaxsning o'z tajribalarini qayta ishlash va interpretatsiya qilish tizimi. Gumanistik psixologiyada u insonning o'zini ro'yobga

chiqarish qudratini ifodalaydi. Ekzistensial psixologiyada “Men” hayot ma’nosini izlash va shaxsiy tanlov erkinligi bilan bog‘liq holda ko‘riladi. Postmodern psixologiyada esa “Men” o‘zgaruvchan, ko‘p qatlamli va ijtimoiy konstruktsiya sifatida talqin qilinadi.

MUHOKAMA

Shaxs tushunchasining ilmiy talqini “Shaxs” (lotincha persona — “niqob”, “rol”) atamasi dastlab teatr sahnasidagi aktyorning niqobi yoki roli ma’nosida qo‘llanilgan. Keyinchalik bu tushuncha insonning ijtimoiy-psixologik mohiyatini ifodalovchi ilmiy kategoriya sifatida shakllandi.

1. Psixologiyada shaxs — bu ijtimoiy hayot jarayonida shakllanadigan, ongli faoliyat yurituvchi, o‘zini anglay oluvchi va ijtimoiy munosabatlarga kirishuvchi individ sifatida talqin etiladi. A.N. Leontyev, L.S. Vigotskiy, S.L. Rubinshteyn, Z. Freyd, K. Yung, E. Erikson, G. Ollport kabi olimlar shaxsni o‘rganishda turli nazariy yondashuvlarni ilgari surganlar. Ularning fikricha, shaxs insonning biologik, ijtimoiy va ruhiy jihatlarining birligi natijasidir.

2. Shaxsning tuzilmasi Psixologiyada shaxsning tuzilmasi murakkab tizim sifatida qaraladi. Har bir nazariya bu tuzilmani turlicha izohlaydi, ammo umumiy jihatdan quyidagi komponentlar ajratiladi:

- Motivatsion soha — inson faoliyatini harakatga keltiruvchi ichki turtkilar, ehtiyojlar, maqsadlar, qiziqishlar.

- Kognitiv soha — bilimlar, tafakkur, xotira, idrok, e’tiqodlar tizimi. - Emotsional soha — his-tuyg‘ular, kechinmalar, affekt va stress holatlari.

- Irodaviy soha — qaror qabul qilish, o‘zini boshqarish va sabr-matonat ko‘rsatish qobiliyati.

- Axloqiy-ijtimoiy soha — shaxsning jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarga, me’yorlarga munosabati.

3. Shaxsni shakllantiruvchi omillar Shaxs rivojlanishiga uch asosiy omil ta’sir ko‘rsatadi:

- Irsiyat (biologik omillar)

- Muhit (ijtimoiy omillar)

- Faoliyat (shaxsiy tajriba) L.S. Vigotskiy ta’kidlaganidek, shaxsning rivojlanishi ijtimoiy muhit ta’sirida amalga oshadi, ammo bu jarayon insonning faol ishtirokisiz sodir bo‘lmaydi.

4. Shaxsning rivojlanish bosqichlari E. Erikson shaxs rivojlanishini psixososial bosqichlar asosida tushuntirgan. Unga ko‘ra, inson hayotining har bir davrida o‘ziga xos inqiroz (krizis) mavjud bo‘lib, u muvaffaqiyatli hal etilsa, shaxs sog‘lom rivojlanadi. Masalan, bolalik davrida ishonch va ishonchsizlik, o‘smirlikda identifikatsiya va rol chalkashligi, kattalik davrida esa yaqinlik va izolyatsiya kabi muammolar shaxs kamolotida muhim rol o‘ynaydi.

5. Shaxs psixologiyasining zamonaviy yo'nalishlari Hozirgi zamon psixologiyasida shaxs masalasiga turli yondashuvlar mavjud:

- Psixanalitik yondashuv (Z. Freyd, K. Yung): shaxs xulqini ongsiz jarayonlar belgilaydi.

- Biheviyistik yondashuv (B. Skinner, D. Uotson): shaxs — tashqi muhit ta'sirida o'rgatilgan xulq-atvor tizimi.

- Gumanistik yondashuv (A. Maslou, K. Rojers): shaxsning o'zini ro'yobga chiqarish (self-actualization) ehtiyoji asosiy o'rinda turadi.

- Kognitiv yondashuv (A. Bek, J. Bruner): shaxs — bu ma'lumotlarni qayta ishlovchi, tafakkur orqali xulqini boshqaruvchi tizim

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, "Men" konsepsiyasi zamonaviy psixologiyada inson shaxsining markaziy psixik dasturi sifatida muhim o'rin tutadi. U shaxsning o'zini anglash, o'z hayotini boshqarish, qarorlar qabul qilish va ijtimoiy muhitga moslashuv jarayonlarining asosi hisoblanadi. Psixologiyada shaxs tushunchasi insonning biologik, ijtimoiy va ruhiy jihatlarini birlashtiruvchi markaziy kategoriya sifatida muhim ahamiyatga ega. Shaxsning shakllanishi irsiyat, muhit va faoliyatning o'zaro ta'siri natijasida sodir bo'ladi. Zamonaviy psixologiyada shaxsni har tomonlama tahlil qilish, uning individual, emotsional va ijtimoiy xususiyatlarini o'rganish orqali inson ruhiyatini chuqurroq anglash imkoniyati yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. (2017). Buyuk kelajagimizni olijanob xalqimiz bilan quramiz.
2. Freud, S. (1923). The Ego and the Id. London: Hogarth Press.
3. Rogers, C. (1951). Client-Centered Therapy. Boston: Houghton Mifflin.
4. Maslow, A. (1968). Toward a Psychology of Being. New York: Van Nostrand.
5. Erikson, E. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: Norton.
6. Karpov, A.V. (2019). Psixologiya shaxsini o'rganishning zamonaviy yo'nalishlari. Moskva: Nauka.
7. Xodjayeva, N. (2022). Shaxs psixologiyasi asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti.